

Varhainen avoin yhteistyö Keski-Pohjanmaan kunnissa

Sisällysluettelo

Johdanto	3
1. Varhaisen puuttumisen käsitteet	4
1.1. Huolen vyöhykkeistö.....	4
1.2. Varhainen puuttuminen	5
1.3. Varhainen avoin yhteistyö	5
2. Varhainen puuttuminen Keski-Pohjanmaan kuntien peruspalveluissa	6
2.1. Minulla ei ole huolta.....	8
2.2. Minulla on huoli	8
2.3. Minä olen huolen harmaalla vyöhykkeellä.....	9
2.4. Minulla on suuri huoli	10
3. Moniammatillinen yhteistyö.....	11
4. Huolen huojentamiseen liittyvät työmenetelmät	
4.1. Huolen puheeksiottaminen	12
4.2. Ennakointidialogi asiakastyössä – tulevaisuuden muistelu	12
4.3. Läheisneuvonpito	13
4.4. Muut verkostodialogiset menetelmät.....	13
5. Eettiset periaatteet	14
Lähteet	15

"Miksi aina, kun lapsen tai nuoren elämässä tapahtuu jotain kamalaa, joku taho kertoo, että olivathan ongelmat jo vuosia nähtävissä. Jos ne kerran nähdään ja tiedetään, miksi ei auteta ajoissa?"

JOHDANTO

Varhaisen puuttumisen synty ajoittuneen 1999-2000 lukujen tienoille, jolloin silloinen Stakes toteutti laajan työntekijäjoukon kanssa Palmuke-projektia (Palvelurakenteen muutos ja henkilöstön kehittäminen) Hämeenlinnassa ja Raisiossa. Hanke tähtäsi verkostomaiseen yhteistoimintaan lasten, nuorten ja perheiden auttamisessa. Sosiaali- ja terveysministeriön vuosina 2001-2007 koordinoima Varhaisen puuttumisen -hanke laajensi työtapaa moniin muihinkin kuntiin.

Varhainen puuttuminen on edelleen ajan-kohtainen. Se on keskeisesti esillä mm. nykyisessä hallitusohjelmassa, Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa Kaste-ohjelmassa sekä lasten ja nuorten politiikkaohjelmassa. Ohjelmissa painotetaan lasten, nuorten ja perheiden omaa osallisuutta sekä työntekijöiden ja perheiden välistä varhaista avointa yhteistyötä.

Vaikka moniammatillisesta työstä on puhuttu vuosia, työtapamme on edelleen pitkälti sektoroitunutta. Ihmisten arki on kokonaisvaltaista. Asiakkaan asiassa hyvään lopputulokseen pääseminen edellyttää monialaisen osaamisen käyttöön ottamista. Varhaista avointa yhteistoimintaa tukee se, että kaikilla lasten, nuorten ja lapsiperheiden kanssa työskentelevillä on yhteisesti sovittuja työmenetelmiä ja työkäytäntöjä, jotka tukevat huolien tunnista-

mista ja niihin tarttumista. Tärkeää myös on, että tunnistetaan yhteistyöverkosto, jolta on mahdollista saada lisäapua. Yhteistoiminnan perusteena on tasavertainen ja kunnioittava vuoropuhelu niin asiakkaiden kuin työntekijöidenkin kesken.

Nuppu-hankkeen (2009-2011) moniammatilliset kehittäjätiimit sekä Kokkolassa että Jyväskyläalueella (Jyväskylä-alue = Halsuan, Kannuksen, Kaustisen, Lestijärven, Perhon, Toholammin ja Vetelin kuntien muodostama yhteistoiminta-alue) nostivat tärkeimmiksi kehittämisen kohteiksi varhaisen tuen ja moniammatillisen yhteistyön kehittämisen. Peruspalveluissa tapahtuva varhainen tuki todettiin vaikuttavimmaksi tavaksi tukea lapsiperheitä. Merkittävän tuen varhaisen puuttumisen toteuttamiselle antaa uusittu lastensuojelulaki, joka korostaa varhaisen puuttumisen ja ehkäisevän toiminnan sekä varhaisen tuen toimintamallien ensisijaisuutta ja merkitystä lastensuojelun tarpeen vähentämisessä.

Varhainen tuki ja ehkäisevä lastensuojelu ovat myös alueen valtuustojen hyväksymän lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman painopisteenä. Tässä oppaassa esiteltävä varhaisen puuttumisen malli on neliportainen ja se perustuu Tom Arnkilän ja Esa Erikssonin kehittämään huolen vyöhykkeitään.

1. VARHAISEN PUUTTUMISEN KÄSITTEET

1.1. Huolen vyöhykkeistö

Huolen vyöhykkeistö on kehitetty lasten, nuorten, perheiden ja heidän kanssaan työskentelevien työntekijöiden yhteistyön välineeksi. Huolen vyöhykkeistön avulla työntekijä jäsentää lapsen, nuoren ja hänen perheensä tilanteesta kokemaansa huolen astettaan, omien auttamismahdollisuuksiensa riittävyttä sekä lisävoimavarojen tarvetta sen hetkessä tilanteessaan. Myös lapset, nuoret ja perheet voivat arvioida vyöhykkeistön avulla omaa huolen astettaan ja tuen tarvettaan.

Vyöhykkeistö on apuväline tilanteen jäsentämiseksi ja avoimen yhteistyön kehittämiseksi perheen kanssa. Mittarina on aina työntekijän oma huoli lapsen ja perheen tilanteesta. Vyöhykkeellä sijaitsee

työntekijä omine työskentelysuhteineen – ei koskaan lapsi. Vyöhykkeet ovat työntekijän omien toimintamahdollisuuksien ja –veloitteiden tunnustelua varten. Työntekijän tehtävä on ottaa mahdollinen huoli puheeksi asiakkaan tai perheen kanssa yhteistyösuhteita vaalien. Työntekijä pyytää perheen apua huolensa hälventämiseksi ja lapsen tai nuoren tukemiseksi.

Huolen vyöhykkeitä on neljä: ei huolta, pieni huoli, huolen harmaa vyöhyke ja suuri huoli. Huoli voidaan nähdä jatkumona, jonka toisessa ääripäässä on täysin huoleton tilanne, toisessa ääripäässä tilanne, jossa lapsen tai nuoren koetaan olevan välittömässä vaarassa. Huoli on aina subjektiivinen kokemus ja eri työntekijöillä voi olla hyvinkin eriasteinen huoli lapsen tilanteesta.

Kuvio 1. Työntekijän kokeman lasta/nuorta koskevan huolen vyöhykkeistö

EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
1	2	3	4	5	6	7
Ei lainkaan huolta	Pieni huoli tai ihmettely käynytmiellessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa. Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Huoli erittäin suuri; lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

*kontrolli = tilanteen hallinnan lisääminen esimerkiksi rajoittamalla jotain epätoivottavaa asiaa

1.2. Varhainen puuttuminen

Varhaisen puuttumisen tavoitteena on edistää lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia ja ehkäistä syrjäytymistä. Varhainen puuttuminen tarkoittaa nimenomaan puuttumista työntekijän omaan huoleen. Omien huoltien ei anneta kasvaa, vaan niiden huojentamiseksi huolet otetaan esiin ja ryhdytään vuoropuheluun niiden henkilöiden kanssa, joita asia koskee. Varhaisen puuttumisen peruslähtökohta on, että mitä aikaisemmin huoliin/ongelmiin tartutaan, sen helpompi ne on ratkaista. Aika ei yleensä hoida asioita! Puuttumisen tarkoitus on estää ongelmien kärjistyminen sekä ajautuminen usein kalliiseen korjaavaan työhön.

Varhaiseen puuttumiseen sisältyvät sekä tuki että kontrolli. Tuki ja kontrolli eivät ole toistensa vastakohtia, vaan molempia voidaan tarvita. Auttaminen on tuen eli mahdollisuuksien avaamisen ja kontrollin eli hallinnan lisäämisen yhdistelmä. Vastakohtina voidaan tässä yhteydessä pitää sitä, miten tämä yhdistelmä toteutuu: onko se asiakasta voimaannuttavaa vai alistavaa.

Eettisesti tehty varhainen puuttuminen lisää asiakkaan elämänhallintaa ja avaa uusia näköaloja ja mahdollisuuksia toimia. Varhainen puuttuminen on varhaista vastuunottamista omasta toiminnasta toisten tukemiseksi.

1.3. Varhainen avoin yhteistyö

Varhainen avoin yhteistoiminta tarkoittaa työn tekemisen asennetta, jossa asiakkaat ja työntekijät toimivat mahdollisimman varhain, mahdollisimman avoimesti ja mahdollisimman hyvässä yhteistyössä. Mahdollisimman varhain, jolloin toimintamahdollisuuksia on vielä runsaasti jäljellä niin asiakkaalla kuin työntekijällä. Huoleen puututaan eikä jäädä sivusta seuraamaan, selviääkö asiakas tilanteestaan. Mahdollisimman avoimesti, jolloin asiakas on alusta alkaen mukana asiansa hoitamisessa. Suhdutaan niin asiakkaaseen kuin yhteistyökumppaniin kunnioittavasti ja arvostavasti yhteistyösuhteita vaalien. Hyvä yhteistyö perustuu keskinäiseen luottamukseen. Vältetään toisten selän takana touhuamista ja varotaan viranomaiskeskeisyyttä. Ja mahdollisimman hyvässä yhteistoiminnassa, jolloin kootaan yhteen niin asiakkaan läheisverkostot kuin asiantuntijaverkostot ja yhteisellä osaamisella etsitään sopivia ratkaisuja. Toimimisen ytimenä on ihmisten aito osallisuus, läheisverkostojen tuen hyödyntäminen sekä joustava sektorirajoja ylittävä yhteistyö.

Varhaiseen avoimeen yhteistoimintaan tarvitaan toimivat yhteistyöverkostot, yhteistyökäytännöt ja yhteiset sopimukset.

2.

VARHAINEN PUUTTUMINEN KESKI-POHJANMAAN KUNTIEN PERUSPALVELUISSA

Seuraavassa käsitellään moniammatillisissa kehittäjätiimeissä Kokkolassa ja Jyväskyläalueella kehitettyä varhaisen tuen toimintamallia neuvoloissa, päivähoitossa ja kouluissa.

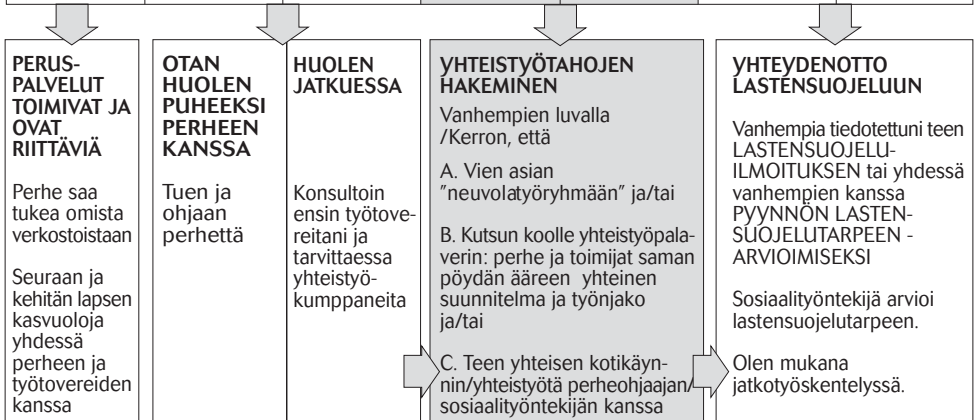
Työntekijöiden kokeman huolen jakautumista vyöhykkeistölle on kartoitettu suurilla otoksilla eri puolilla Suomen kuntia. Kaikista arvioituista tilanteista suuri enemmistö työntekijöistä eli 65 % koki tilanteen olevan ilman huolta. 25 % tilanteista koettiin ole-

van pienen huolen vyöhykkeellä, jolloin on kaikkein otollisinta ottaa huoli puheeksi. Harmaalle vyöhykkeelle sijoittuu n. 8 % tilanteista, jolloin tilanteita leimaa kaikenlainen epäselvyys. Huolen puheeksiotto on avaus kohti selkeytystä; mitä minä voin tehdä ja keitä muita tarvitaan. Suuren huolen vyöhykkeellä puheeksiottaminen on välttämätöntä ja selvää. On myös arvioitu, että 90 % työntekijöiden voimavaroista kuluu näiden viimeksi mainittujen 10 % tilanteiden työstämiseen.

VARHAINEN PUUTTUMINEN / PUHEEKSI OTTAMINEN NEUVOLASSA

Mittarina on työntekijän oma huoli lapsesta/perheestä ja tavoitteena huolen poistuminen

HUOLETON TILANNE (65%)	PIENI HUOLI (25%)		HARMAA VYÖHYKE (8%)		SUURI HUOLI (2%)	
1	2	3	4	5	6	7
Ei lainkaan huolta	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin lisäämisestä	Huoli tuntuu; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi vaarassa. Omat keinot loppumassa. Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Huoli erittäin suuri; lapsi välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

PERUSPALVELUT TOIMIVAT JA OVAT RIITTÄVIÄ

Perhe saa tukea omista verkostoistaan

Seuraan ja kehitän lapsen kasvuoloja yhdessä perheen ja työtovereiden kanssa

OTAN HUOLEN PUHEEKSI PERHEEN KANSSA

Tuen ja ohjaan perhettä

HUOLEN JATKUESSA

Konsultoin ensin työtovereitani ja tarvittaessa yhteistyökumppaneita

YHTEISTYÖTAHOJEN HAKEMINEN

Vanhempien luvalla /Kerron, että

A. Vien asian "neuvolatyöryhmään" ja/tai

B. Kutsun koolle yhteistyöpöytäpalaverin: perhe ja toimijat saman pöydän ääreen yhteinen suunnitelma ja työnjako ja/tai

C. Teen yhteisen kotikäynnin/yhteistyötä perheohjaajan/sosiaalityöntekijän kanssa

YHTEYDENOTTO LASTENSUOJELUUN

Vanhempia tiedotettuni teen LASTENSUOJELU-ILMOITUKSEN tai yhdessä vanhempien kanssa PYYNNÖN LASTENSUOJELUTARPEEN -ARVIOIMISEKSI

Sosiaalityöntekijä arvioi lastensuojelutarpeen.

Olen mukana jatkotyöskentelyssä.

VARHAINEN PUUTTUMINEN / PUHEEKSI OTTAMINEN PÄIVÄHOIDOSSA

Mittarina on työntekijän oma huoli lapsesta/perheestä ja tavoitteena huolen poistuminen

HUOLETON TILANNE (65%)	PIENI HUOLI (25%)		HARMAA VYÖHYKE (8%)		SUURI HUOLI (2%)	
	1	2	3	4	5	7
Ei lainkaan huolta	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin lisäämisestä	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi vaarassa. Omat keinot loppumassa. Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Huoli erittäin suuri; lapsi välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

PERUSPALVELUT TOIMIVAT JA OVAT RIITTÄVIÄ

Perhe saa tukea omista verkostoistaan

Seuraan ja kehitän lapsen kasvuoloja yhdessä perheen ja työtovereiden kanssa

OTAN HUOLEN PUHEEKSI PERHEEN KANSSA

Tuen ja ohjaan perhettä

HUOLEN JATKUENA

Konsultoin ensin kiertävää erityislastentarhanopettajaa / erityislastentarhanopettajaa sekä tarvittaessa yhteistyökumppaneita

YHTEISTYÖTAHOJEN HAKEMINEN

Vanhempien luvalla /Kerron, että

A. Vien asian "kasvatus- ja hoitoryhmään" ja/tai

B. Kutsun koolle yhteistyöpala-
verin: perhe ja toimijat saman
pöydän ääreen yhteinen
suunnitelma ja työnjako
ja/tai

C. Teen yhteistyötä sosiaali-
työntekijän kanssa

YHTEYDENOTTO LASTENSUOJELUUN

Vanhempia tiedotettuni teen
LASTENSUOJELU-
ILMOITUKSEN tai yhdessä
vanhempien kanssa
PYYNNÖN LASTEN-
SUOJELUTARPEEN -
ARVIOIMISEKSI

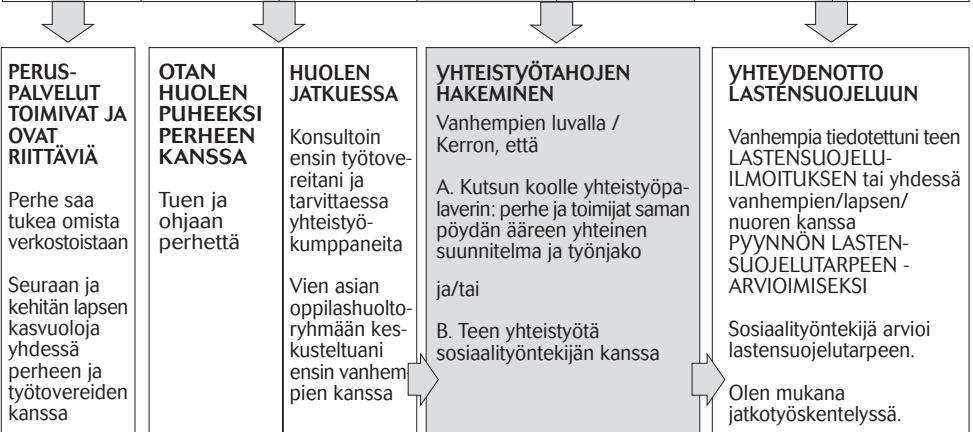
Sosiaalityöntekijä arvioi
lastensuojelutarpeen.

Olen mukana
jatkotyöskentelyssä.

VARHAINEN PUUTTUMINEN / PUHEEKSI OTTAMINEN KOULUSSA

Mittarina on työntekijän oma huoli lapsesta/perheestä ja tavoitteena huolen poistuminen

HUOLETON TILANNE (65%)	PIENI HUOLI (2,5%)		HARMAA VYÖHYKE (8%)		SUURI HUOLI (2%)	
1	2	3	4	5	6	7
Ei lainkaan huolta	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin lisäämisestä	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti; lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa. Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Huoli erittäin suuri; lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

2.1. Minulla ei ole huolta

Ei huolta olevassa tilanteessa (1) työntekijä kokee, että lapsen asiat ovat hyvin. Lapsi kasvaa, kehittyä tai oppii normaalisti ja hänellä on hyvät kasvuolosuhteet. Työntekijän omat työmenetelmät ovat toimivia ja työntekijä saa tarvitessaan riittävästi tukea. Varhainen puuttuminen omaan huoleen on helppoa ja se tuottaa toivottua tulosta.

Lapsen ja perheen tukeminen on luontainen osa peruspalveluja ja tapahtuu osana

normaalikäytäntöjä, esim. varhaiskasvatuksessa lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelma ja vanhempainkeskustelut.

2.2. Minulla on huoli

Pienen huolen vyöhykkeellä (2-3) työntekijällä käy pieni huoli tai ihmettely mielessä. Huoli voi esiintyä toistuvastikin, mutta hänellä on kuitenkin vahva luottamus omiin auttamismahdollisuuksiinsa. Mielessä voi olla myös ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.

Lähtökohta on, että työntekijä ottaa oman huolensa puheeksi perheen kanssa pyytään perheeltä apua huolen huoventamiseksi. Tavoitteena on, että työntekijä ja vanhemmat yhdistävät voimavaroja lapsen tukemiseksi. Pyrkimyksenä on välttää ongelma-keskeistä lähestymistapaa.

”Huoli puheeksi” –koulutus (luku 4.1) antaa valmiuksia käyttää huolen puheeksi ottamista työmenetelmänä, jossa työntekijä ilmaisee lasta koskevan huolensa vanhemmille heitä kunnioittaen ja tukeaan tarjoten. Tavoitteena on, että huoli lapsesta vähenee ja yhteistyö vanhempien kanssa mahdollistuu.

Huolen jatkuessa työntekijällä tulee olla mahdollisuus kysyä neuvoa ja saada apua yhteistyökumppaneilta. Ohjaus ja neuvonta sekä konsultaatio ovat olennainen osa jokaisen viranomaisena työskentelevän työtä. Peruspalveluissa toimivien työntekijöiden on usein tarpeellista saada jo varhaisessa vaiheessa lastensuojelun sosiaalityön konsultaatioapua arvioidakseen vaihtoehtoisten toimintatapojen tarvetta, vaikka asiakkaalla ei olekaan lastensuojelun asiakkuutta. Jyväskylä-alueella sosiaalityön konsultaatiota antavat oman alueen lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät. Kokkolassa lastensuojelun konsultaatiosta vastaavat neuvolan, päivähoiton ja koulujen yhdyshenkilöiksi nimetyt sosiaalityöntekijät lastensuojelun avotiimissä kantakaupungin alueella ja Lohtajalla ja Kälviällä alueen sosiaalityöntekijä.

Konsultaatiota voidaan antaa asiakasasioissa seuraavasti:

- asiakkaan läsnä ollessa *tai*
- viranomaisten kesken, jolloin asiakas on nimetön *tai*

- viranomaisten kesken, kun asiakkaalta on kirjallinen suostumus *tai*
- viranomaisten kesken, jolloin asiakkaalle on ilmoitettu konsultaation käyttämisestä

Pienen huolen vyöhykkeellä tarkoituksena on yhdessä perheen ja yhteistyökumppaneiden kanssa löytää sellaiset perheen tarpeisiin räätälöidyt tukitoimet, joiden avulla perhe selviytyy eteenpäin huolta aiheuttaneesta asiasta ja huoli poistuu. Useimmiten tarjottu tuki tuottaa toivottua myönteistä kehitystä. Pienen huolen vyöhykkeellä on hyvät mahdollisuudet varhaiseen puuttumiseen, koska ratkaisuvaihtoehtoja on vielä runsaasti käytettävissä niin perheillä itsellään kuin viranomaisilla.

2.3. Minä olen huolen harmaalla vyöhykkeellä

Harmaalla vyöhykkeellä (4-5) työntekijän huoli on tuntuva ja kasvaa edelleen. Työntekijän omat auttamiskeinot on käytetty tai ne ovat vähissä. Usko omiin auttamismahdollisuuksiin on ehtymässä. Harmalla vyöhykkeellä ollaan pienten ja suurten huolten epäselvässä välimaastossa, jossa joutuu pohtimaan liioittelun vai vähättelunkö asiaa. Huolta on esiintynyt usein jo pitkään. Tilanteet ja asiakkuudet ovat kuormittavia, tilanteeseen liittyvien tahojen työnjako on usein epäselvä ja muiden tahojen mukanaolosta ei ole tietoa. Harmaalta vyöhykkeeltä ei pääse pois ilman yhteistyötä.

Huolen puheeksi otto ei ole muuttanut tilannetta riittävästi. Työntekijä kokee, että hänen omat työmenetelmänsä eivät ole enää riittäviä. Hän kokee tarvitsevansa muun alan asiantuntijoita asiakasperheen tilanteen selvittämiseen. Yhteistyö asiakasperheen ja yhteistyöverkoston kanssa on välttämätöntä. Muiden yhteistyötahojen

mukaanotto antaa työntekijälle ja perheelle uusia näkökulmia ja toimintamahdollisuuksia tilanteeseen. Perheen asioitten eteenpäin vienti vaatii aina keskustelun lapsen/nuoren ja perheen kanssa. Keskustelussa voidaan sopia, keitä muita ammattilaisia ja/tai perheen läheisiä tarvitaan mukaan lapsen auttamiseen.

Peruspalvelujen piirissä toimii säännönmukaisesti muutamia moniammatillisia ryhmiä, joiden tavoitteena on mm. lapsen hyvinvoinnin edistäminen, tuen tarpeen varhainen tunnistaminen ja tuen järjestäminen. Varhaiskasvatuksessa toimii hieman erilaisilla nimillä kasvu- ja hoitoryhmät, joissa ovat mukana päiväkodin varhaiskasvatushenkilöstön lisäksi mm. kiertävä erityislastentarhanopettaja, terveydenhoitaja, sosiaalityöntekijä, perheneuvolan työntekijä. Moniammatilliset koulun oppilashuoltoryhmät toimivat myös säännöllisesti. Neuvoloiden yhteydessä ei toistaiseksi Keski-Pohjanmaan kunnissa ole toiminut moniammatillista ”neuvolatyöryhmää”. Mikäli perhe ei ole itse asiassaan mukana ryhmässä, siitä tulee ennen ryhmään tuomista keskustella perheen kanssa.

Asiakkaan asiassa voidaan järjestää myös yhteistyöpalaveri, johon osallistuvat lapsen/nuoren ja hänen perheensä lisäksi ne työntekijät ja perheen läheiset, jotka oleellisesti vaikuttavat perheen tilanteeseen. Palaverin järjestää se työntekijä, jolla on huoli lapsesta/perheestä ja heidän tilanteestaan. Yhteistyöpalaverin tarkoituksena on koota kaikki käytettävissä oleva tieto ja osaaminen, joka auttaa perheen tilannetta. Palaverissa tehdään yhteinen suunnitelma ja sovitaan mahdollisesta työnjaosta. Samoin sovitaan seurantapalaverista, jossa tarkistetaan miten suunnitelma on toteutunut ja onko sillä ollut vaikutusta huolen huojentumiseen.

Työntekijä voi halutessaan kutsua myös ulkopuolisen verkostokonsultin vetämään ns. ennakointidialogi - asiakaspalaverin. Tällöin verkostokonsultti organisoii ja vastaa palaverin vetämisestä ja jatkoseurannan järjestämisestä. Tästä enemmän luvussa 4.2.

Yhtenä mahdollisuutena on tehdä yhteinen kotikäynti esim. perheohjaajan, sosiaalityöntekijän tai muun erityistyöntekijän kanssa, mikäli se sopii parhaiten asiakkaan tilanteeseen.

Mikäli perhe kieltäytyy yhteistyöstä ja huoli jatkuu edelleen, tulee työntekijän arvioida tilannetta ja tarvittaessa konsultoida omaa työryhmäänsä ja yhteistyökumppaneitaan. Työntekijä joutuu pohtimaan myös velvollisuuksiaan: edellyttääkö asia lastensuojelulain 25 § mukaisen ilmoituksen tekemistä, joka antaa mahdollisuuden hakea tukea ja asiantuntija-apua lastensuojelun työntekijältä. Luottamuksen ylläpitämiseksi ja yhteistyön jatkamisen mahdollistamiseksi on hyvä puhua lapsen vanhemmille omasta velvollisuudestaan tehdä lastensuojeluilmoitus ennen kuin jättää ilmoituksen.

2.4. Minulla on suuri huoli

Suuren huolen vyöhykkeellä (6-7) työntekijä arvioi lapsen olevan vaarassa. Huoli on tuntuvaa ja omat keinot auttaa ovat lopussa. Vyöhykkeelle sijoittuvat huolet eivät anna työntekijälle enää mahdollisuutta empimiseen. Työntekijä ennakoi, että lapselle, nuorelle tai perheelle käy todella huonosti, ellei tilanteeseen saada muutosta heti ja toimintaan aktivoitua muutoksen kannalta välttämättömät tahot. Siinä mielessä tällä vyöhykkeellä on helpompi toimia kuin harmaalla vyöhykkeellä.

Lastensuojeluilmoitus on tehtävä viimeistään nyt. Lastensuojeluilmoitus voidaan tehdä myös yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa pyyntönä lastensuojelutarpeen arvioimiseksi. Ilmoitus tehdään puhelimitse tai kirjallisena. Sähköpostia ei tietoturvasyistä mielellään käytetä. Ilmoitus tehdään Kokkolassa arkisin virka-aikaan NOPSAan, puh. 044 7809 173 ja Jyväskylän kunnissa oman alueen sosiaalityöntekijälle. Virka-ajan jälkeen ilmoitukset jätetään hätätapauksissa numeroon 112 koko maakunnassa. Suositeltavaa on, että yhteydenotosta lastensuojeluun kerrotaan perheelle ennen ilmoituksen tekemistä, mikäli se on mahdollista.

Lastensuojeluilmoituksen jälkeen päävastuu asiasta siirtyy sosiaalityöntekijälle. Sosiaalityöntekijän tulee arvioida välittömästi kiireellisen lastensuojelun tarve. Viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ilmoituksesta sosiaalityöntekijän tulee ratkaista, johtaako

ilmoitus lastensuojelutarpeen arviointiin vai onko se luonteeltaan sellainen, ettei se johda toimenpiteisiin.

Sosiaalityöntekijän mukanaolosta huolimatta lapsi ja perhe tarvitsevat entistä vahvemmin myös muun viranomaisverkoston tuen. Lapsen asioissa järjestetään yhdessä lapsen läheisten, viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa neuvotteluja. Hyvänä on pidetty mm. käytäntöä, että ensimmäisessä tapaamisessa on mukana myös lastensuojeluilmoituksen tehnyt työntekijä.

Lastensuojelun tarpeen arvioinnin yhteydessä, asiakassuunnitelmaa sekä lapsen tukitoimia laadittaessa yhtenä työmenetelmänä voidaan käyttää läheisneuvonpitoa, jossa lapselle läheiset ihmiset etsivät ratkaisuja lapsen kasvuun ja kehityksen turvaamiseksi. Tästä enemmän luvussa 4.3.

3. MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ

Moniammatillisuuden kehittyminen puheesta oikeaksi yhdessä tekemiseksi on haasteellinen ja aikaa vievä prosessi. Tuloksekas moniammatillinen yhteistyö on enemmän kuin eri ammattiryhmien tiedon ja osaamisen tuominen yhteiseen tapaanmiseen. Aidossa moniammatillisessa verkostokokouksessa ammattilaisen oma näkemys muuttuu ja jalostuu, kun kukin osallistuja tuo esiin omat näkökulmansa asiaan. Asiakkaan arki on kokonaisvaltaista ja hänen mukanaolonsa ylittää aina ammatillisten näkökulmien rajat. Vain asiakkaalla itsellään on aito, oikea näkemys asioistaan. Tasavertaiseen, rikastuttavaan vuorovaikutukseen pääseminen edellyttää asiantunti-

jalta tietäjän ja oikeassa olemisen roolista luopumista. Vuorovaikutuksen perusteena tulee olla toistensa arvostus, kunnioitus ja luottamus.

Moniammatillisuudella tavoitellaan asiakkaan tarpeista lähtevää, hänen tilanteensa kokonaisvaltaista hahmottamista päätöksenteon ja suunnittelun tueksi. Olennaista on lapsen ja perheen ottaminen tasavertaiseksi kumppaniksi toimijoiden verkostoon. Moniammatillisuudella ei tavoitella yksimielisyyttä. Lähtökohdaksi otetaan asiakkaan ja eri asiantuntijoiden näkökulmat ja lähdetään siitä liikkeelle. Asiakas hyötyy ja saa lisää ymmärrystä kuullessaan eri

asiantuntijoiden käsittelevän hänen asiaansa eri näkökulmista. Tavoitteena on luoda uutta yhteistä ymmärrystä ja löytää voimavaroja erilaisia näkökulmia yhteen sovittamalla. Uusi yhteinen ymmärrys syntyy prosessin tuloksena eikä se ole esimerkiksi kompromissi eri mielipiteistä. Tavoitteena on saada aikaan yhteinen sopimus ja suunnitelma siitä, miten tästä jatketaan eteenpäin. Onnistuneen kokouksen tunnistaa siitä, että asiakas lähtee sieltä voimaantuneena ja toiveikkaampana. Toiveikkaus puolestaan lisää vaikuttavuutta.

Moniammatillinen yhteistyö edellyttää tasavertaisen monitoimijaisen yhteistyökulttuurin rakentumista ja yksin tekemisen traditiosta irrottautumista. Tämä mahdollistuu, kun työntekijänä oivaltaa yhdessä tekemisen hyödyt niin asiakkaalle kuin itselleenkin. Yhteistyön toteuttaminen edellyttää myös johdon tukea ja sitoutumista sekä rakenteiden muuttamista tukemaan

dialogisten työmenetelmien käyttöä (mm. tilaa, aikaa ja osaamista). Ulkoisten rakenteiden ohella yhtä olennaisia ovat työntekijöiden sisäiset ja henkiset rakenteet: yhteistyö edellyttää kykyä nähdä oman toiminnan ulkopuolelle, joustavuutta, dialogisuutta ja avoimuutta sekä keskinäistä luottamusta.

Yhteydenpidon helpottamiseksi on Kokkolaan ja Jyta-alueelle laadittu lapsiperheiden erityispalvelujen oppaat yhteystietoineen, jotka löytyvät mm. seuraavien linkkien takaa:

Jyta-alueella

- www.jyta.fi/uploads/lapsiperheiden_erytyspalvelut_opas.pdf

- www.jyta.fi/index.php?page=perhe-ja--sosiaalipalvelut

ja Kokkolassa •

- www.kokkola.fi/perusturva/fi_fi/etusivu/lapsiperheiden_erytyspalvelujen_palvelu-opas

4. HUOLEN HUOJENTAMISEEN LIITTYVÄT MENETELMÄT

4.1. Huolen puheeksiottaminen

Huolen puheeksiottamisen menetelmä on tapa ottaa hankala asia puheeksi kunnioittavasti ja tukea tarjoten. Se on väline, jolla työntekijä jäsentää omia työskentelysuhteitaan ja niihin liittyvää huolta. Huolen puheeksiottaminen helpottaa ja varhaistaa huolen esille ottoa ja parantaa ja kehittää yhteistoimintaa perheiden kanssa. Näin se mahdollistaa asiakassuhteen rakentumisen arvailuista avoimemmaksi suhteeksi.

Huolen puheeksiottaminen toteutetaan kunnioittavana keskusteluna, jonka päteht-

tävänä on saada aikaan tukiliittouma huolen vähentämiseksi tai poistamiseksi. Asiakkaan kanssa ollaan samalla puolella suhteessa huolta aiheuttavaan asiaan tai tilanteeseen ja huolen puheeksiottaminen on pyyntö asiakkaalle auttaa huolen vähentämistä.

Huolen puheeksiottaminen sopii kaikkiin tilanteisiin, joissa työntekijällä on herännyt huoli lapsen, nuoren tai perheen tilanteesta ja tarve keskustella asiasta lapsen tai perheen kanssa. Alueella järjestetään vuosittain huolen puheeksiotto koulutuksia, joissa perehdytään tarkemmin menetelmän käyttöön.

4.2. Ennakointidialogi asiakastyössä – tulevaisuuden muistelu

Tulevaisuuden muistelu – verkostopalaveri on asiakkaan ja perheen, heidän läheistensä ja tilanteeseen liittyvien työntekijöiden yhteistyöpalaveri ja vuoropuhelu. Asiakkaan kanssa lähdetään liikkeelle myönteisestä tulevaisuudesta ja haetaan voimavaroja ongelmien sijaan. Tavoitteena on aina toiveikkuuden lisääminen, toimintamahdollisuuksien rakentaminen ja selkeyden tuominen asiakkaiden ja työntekijöiden yhteistoimintaan. Keskeistä on kuuntelun ja puhumisen erottaminen. Jokaiselle annetaan mahdollisuus puhua vuorollaan ja muut kuuntelevat, toisen puhetta ei saa keskeyttää eikä kommentoida. Palaverissa kaikki osallistujat saavat mahdollisuuden rikastaa näkemyksiään kuulemalla asiakkaan ja perheen näkemyksiä hyvästä tulevaisuudesta, siihen johtavasta toiminnasta, tuen tarpeista ja huolista sekä läheisten ja työntekijöiden tukitoiminnoista, huolista ja niiden vähentämisestä.

Tulevaisuuden muistelu – palaveriin osallistuvat lapsi, nuori, perhe, tarvittavat läheiset ja työntekijät. Palaverin vetää ulkopuolinen koulutettu verkostokonsultti. Palaveri toteutetaan dialogina, jossa kukin vuorollaan ”ajattelee ääneen” palaveria vetävän verkostokonsultin esittämiä kysymyksiä. Yhden puhuessa muilla on rauhallinen mahdollisuus kuunnella ja jokainen saa puheenvuoron omalla ajallaan. Asiakkaalle ja perheenjäsenille esitetään omat strukturoidut kysymykset ja työntekijöille ja perheen läheisille omat kysymykset. Verkostokonsultit vastaavat keskustelun pohjalta yhteisestä toimintasuunnitelmasta ja työajaosta sekä mahdollisesta seurantalaverista.

Ennakointidialogit sopivat ”moniauttaja-

tilanteisiin” eli asiakastilanteisiin, joissa asiakkaan, esim. lapsen/nuoren ja hänen perheensä ympärillä toimii useita huolestuneita tahoja eikä ole riittävää selvyyttä keitä kokonaisuudessa on tai pitäisi olla mukana ja tekemässä mitä. Menetelmä on asiakaslähtöinen. Asiakkaiden kuulluksi tuleminen varmistuu palaverin rakenteen johdosta ja asiakkaat määrittelevät itse hyvän lähitulevaisuuden ja tuen tarpeen. Ennakodialogit sopivat hyvin pienen huolen ja huolen harmaan vyöhykkeen tilanteisiin.

Tulevaisuuden muistelu – palaveri tilataan verkostokoordinaattori Pirkko Kivistöltä, puh. 044 7809 447.

4.3. Läheisneuvonpito

Läheisneuvonpito on yksi tapa etsiä ratkaisuja lapsia ja nuoria koskeviin huoliin. Neuvonpidossa lapsen oma perhe ja perheelle läheiset ihmiset kokoontuvat keskustelemaan ja suunnittelemaan lapsen ja nuoren kasvun turvaamista osana perheen ja heidän läheistensä tavallista arkea. Lähtökohtana on ottaa huomioon lapsen ajatukset ja toiveet sekä läheisten ihmisten voimien yhdistäminen lapsen parhaaksi.

Neuvonpidon järjestää perheen asioista ulkopuolinen koollekutsuja. Neuvonpidossa viranomaisen esim. sosiaalityöntekijä esittää kysymykset, joihin halutaan ratkaisua. Neuvonpidon alussa on tiedonantovaihe, jossa kutsutut viranomaiset antavat oman yhteenvetonsa. Tämän jälkeen koollekutsuja ja viranomaiset poistuvat ja läheiset jäävät pohtimaan vastauksia annettuihin kysymyksiin. Neuvonpidon tuloksena läheiset laativat suunnitelman ja ehdotuksen, jonka he esittävät viranomaisten hyväksyttäväksi. Samalla sovitaan myös seuranta-

palaveri, jossa arvioidaan miten suunnitelma on käytännössä toteutunut.

Läheisneuvonpitoa voidaan käyttää myös hankalissa ja kriisiytyneissä tilanteissa, joissa on tarpeen arvioida lapsen tai nuoren lastensuojelun tarvetta. Sitä voidaan käyttää myös asiakassuunnitelmaa laadittaessa ja avohuollon tukitoimia suunniteltaessa ja/tai lapsen sijoitusta harkittaessa.

Koollekutsujana toimii koulutettu koollekutsuja. Läheisneuvonpito tilataan verkostokoordinaattori Pirkko Kivistöltä, puh. 044 7809 447.

4.4. Muut verkostodialogiset menetelmät

Ennakointialogia voidaan käyttää myös työntekijöiden kesken työyhteisöissä tai suunnittelutyössä, jolloin puhutaan alue- tai teemaneuvonpidoista.

Ennakointimenetelmä työntekijöiden kesken sopii moniammatilliseen työntekijäneuvotteluun silloin, kun yhteisen asiakkuuden verkostoimat osapuolet ovat epävarmoja työskentelyn tavoitteista tai toimintatavoista, työskentely on jumiutunutta tai osapuolet ovat ”sukset ristissä”. Jos menetelmää

käytetään työntekijöiden yhteistyöneuvottelussa, pitää asiakkaalta pyytää lupa. Asiakkaalle pitää kertoa jälkeenpäin mistä palaverissa keskusteltiin.

Teemaneuvonpito sopii huolta herättävän asian kartoittamiseen ja yhteisen toiminnan suunnitteluun esim. työyhteisöissä, kun huolen teema on tiedossa, kuten kiusaaminen, päihteiden käyttö jne.

Alueneuvonpito sopii alueellisen yhteistyön pohdintaan silloin, kun lapsista/nuorista on pientä huolta eikä oikein tiedetä tekeekö joku asiassa jotain. Alueena voi olla esim. asuinalue, koulu tms. Alueneuvonpidon kysymyksiä voidaan soveltaa myös työyhteisöjen tilanteiden kartoittamiseen.

Työyhteisöjen, hankkeiden, toimintaohjelmien yms. strategisien suunnitelmien laadintaan voidaan käyttää tulevaisuuden muistelu – suunnittelupalaveria. Vuoropuhelussa hahmotetaan sekä suunnitelman sisältöä että siihen johtanutta prosessia.

Näitä kaikkia voi tilata verkostokoordinaattori Pirkko Kivistöltä, puh. 044 7809 447. Verkostodialogisen kokouksen järjestämisen kustannuksista vastaa tilaaja.

5 EETTISET PERIAATTEET

Varhaisen puuttumisen toiminnassa korostetaan varhaista avointa yhteistyötä palvelujen tarjoajien ja kansalaisten välillä. Varhaisen puuttumisen (Varpu) verkostoissa toimivat ovat sitoutuneet ohjaamaan oman toimintaympäristönsä toimintakulttuuria sekä jäseniä varhaisen puuttumisen eettisten periaatteiden mukaisesti:

1. Yhteiset palvelut turvataan

Kaikille tarkoitetut palvelut ehkäisevät ongelmia. Palveluiden toimivuutta on vaalittava. Varhaisen puuttumisen korostaminen ei saa astua palveluista huolehtimisen sijaan. Toimivat yhteiset palvelut ovat varhaisen puuttumisen kivijalka.

2. Oma vastuu otetaan

Jokaisella on inhimillinen vastuu sekä itsestään että lähimmäisistään. Heräävään huoleen on puututtava varhain, omaa vastuuta ei tule sysätä toisille. Vastuu varhaiseen puuttumiseen on sillä, jonka huoli herää.

3. Huolet otetaan puheeksi

Jokaisella on velvollisuus ottaa huolensa puheeksi kunnioittavasti – siellä, missä ne ilmenevät ja silloin kun ne ilmenevät. Kunnioittava puheeksiottaminen tähtää yhteistyöhön. Syyttely ei edistä yhteistyötä.

4. Rohkaistaan läheisverkostojen mahdollisuuksia

Arjen tärkeimmät tukijat ovat läheiset: perheenjäsenet, sukulaiset, ystävät. Ammatillinen apu parhaimmillaan täydentää niitä. Varhainen puuttuminen tähtää läheisverkostojen ja ammattilaisten hyvään yhteistyöhön.

5. Tuetaan osallisuutta

Yhteistyö edellyttää vuoropuhelua. On tärkeää kuunnella ja tulla kuulluksi. On vältettävä asiantuntijakeskeisyyttä, joka sivuuttaa valtaa vailla olevien äänet. Yhdessä laadittu suunnitelma kantaa.

6. Toimitaan avoimesti ja yhdessä

Palvelun käyttäjän tai perheen asioita käsitellään heidän luvallaan ja/tai läsnä ollessaan. Kohtaamisten tulee olla kunnioittavia ja edistää vuoropuhelua. Ammatillista neuvoa kysyttäessä ei käytetä asianosaisten nimiä tai muita tunnustietoja.

7. Yhdistetään tuki ja ohjaus

Varhainen puuttuminen tähtää asianosais-

ten itsenäisyyden ja elämänhallinnan kasvuun. On vältettävä sellaista rajoittamista, joka perustuu vain ulkoiseen paktoon. On myös vältettävä sellaista tukea, joka tekee riippuvaiseksi tuen antajasta.

8. Vaalitaan yhteistoiminnan jatkumista

On tärkeää vaalia mahdollisuuksia jatkaa vuoropuhelua ja yhteistoimintaa huolenaiheiden selvittämiseksi ja huoltien hälventämiseksi. Ketään ei tule jättää yksin, väliin-putoamista tulee välttää, oma vastuu yhteistyön jatkumisesta tulee kantaa.

9. Ketään ei leimata

Varhainen puuttuminen ei oikeuta ihmisten luokittelua toimenpiteiden kohteiksi. Varhaisen puuttumisen nimissä ei saa laatia rekistereitä, jotka loukkaavat tietosuojaa ja avoimuuden eettisiä periaatteita. Varhaisen puuttumisen tulee tapahtua avoimessa yhteistyössä, joka tukee osallisuutta.

10. Rakenteellisiin tekijöihin puututaan varhain

Syrjäytymisvaaraa, joka aiheutuu rakenteellisista tekijöistä, taloudellisista syistä tai uloslyövistä toimintakulttuureista, ei tule yksilöllistää henkilöiden tai perheiden ominaisuuksiksi. On puututtava varhain sellaisiin yhteiskunnallisiin tekijöihin, jotka asettavat yksilöt alttiiksi ongelmien kasaantumiselle.

Lähteet:

Eriksson Esa & Arnkil Tom Erik & Rautava Maire (2006): Ennakointidialogeja huoltien vyöhykkeellä. Stakesin työpapereita 29/2006

Eriksson Esa & Arnkil Tom Erik (2009): Huoli puheeksi. Jyväskylä Gummerus

Seikkula Jaakko & Arnkil Tom Erik (2009): Dialoginen verkostotyö. Esa Print Oy.THL

